

ERIKA LAAMANEN

Eläimistä puhuminen

Kysymykset eläimien kielestä ja mentaalista kyvyistä ovat mitä ilmeisimmin aina mietittyäneet ihmistä. Kieltä on käytetty perusteena ihmisen yliverlaisuudelle. Toisaalta kieli paljastaa ihmisen: tapamme puhua eläimistä kertoo, miten heihin suhtaudumme. Onko eläimistä puhuminen aina eettistä tai epäeettistä?

Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seuran ja Suomen soveltavan etologian seuran yhteiset eläintutkimuspäivät pidettiin huhtikuussa Helsingissä teemalla ”kommunikaatio ja kokemus”. Eläintutkimusta harjoitetaan poikkeuksellisen monilla eri tieteenaloilla, minkä huomasi myös vilkaisemalla päivien esiintyjälistaa: puhujia oli muun muassa filosofian, kulttuurin ja taiteiden aloilta, biologian laitokselta sekä maa- ja metsätalouden tutkimuskeskuksesta.

Esitelmistä sai hyvän käsityksen siitä, miten eläimen, ihmisen ja kielen problematiikka on eri aikoina ilmennyt. Yhteenvetona voisi sanoa: kaikki muuttuu, eikä mikään.

Jo antiikissa ajateltiin ihmisen vastuuta suhteessaan eläimeen. Yksi tunnetuimmista eläinten puolestapuhujista lienee Plutarkhos, joka esitti perusteita kasvisvoinnin puolesta, vaikka hänen aikansa käytännöt olivat hyvin toisenlaiset verrattuna nykyisten tehotuotantolaitosten toimintaan.

Eläimen kykyjen mittapuuna on totuttu pitämään ihmistä. Mitä tulee kieleen, ilmapiiri vaikuttaisi antiikissa olleen suhteellisen vapaa. ”Varhaisessa kreikkalaisessa ajattelussa vallitsi moniarvoinen maailma. Eläinten kieli oli yksi monista”, totesi Tua Korhonen esitelmässään antiikin käsityksistä eläinten kielestä. ”Eläinten kieli oli vieras kieli, jota emme vain ymmärrä. Ajateltiin, että yhtä lailla kielivaikeuksia esiintyy barbaarien ja kreikkalaisten kesken.”

Vaikka Korhonen huomautti, ettei edellä mainittu ole koko kuva antiikista, tuntuu että olemme kulkeneet tuosta moniarvoisesta maailmasta pahasti väärään suuntaan.

Kreetta Ranki puolestaan esitteli Descartes’n, Kantin ja Humen ajatuksia eläimen ja ihmisen kielellisistä ja mielellisistä ominaisuuksista. Ranki toi kiinnostavasti esiin, että nykyisten tutkimustulosten puuttuessa nämä filosofit joutuivat todella miettimään, kuinka asianlaita voisi olla. Kolmikosta vain Hume ei joutuisi ongelmiin nykytutkimuksen kanssa. Hume nimittäin ajatteli, että eläimillä on ajatuksia ja järki siinä missä ihmiselläkin. ”Ihmisen ja eläimen erona on se, että eläin on sidottu aisti-impresioihin, joista ihmisen on kielen ja abstraktin ajattelun kautta mahdollista irrottautua.” Ero on kuitenkin vain aste-ero.

Kantkin myönsi, että eläimillä on mieli, mutta mielen kyvyistä hän myönsi eläimille ainoastaan aistimellisuuden – ymmärrys ja järki kuuluivat vain ihmiselle. Kant piti mielen kykyjä totaalisina, mutta jos nykyiset tutkimukset olisivat olleet mahdollisia, hänenkin olisi ollut myönnettävä asteittaisuus.

Descartes’n suhtautuminen eläimiin lienee jyrkin. Hänen mukaansa eläimillä ei ole mieltä: eläimet eivät ilmaise ajatuksia, joten ne eivät ajattele. Ranki kuitenkin lisäsi, ettei Descartes’n metafysiikasta seuraa mitään eläineettistä kantaa. Descartes’n ajattelun mahdolliset eläineettiset kiistanalaisuudet ovatkin monesti myöhempää perua.

Darwinin *Lajien synty* (1859) merkitsi käännekohtaa länsimaisessa ajattelussa; tätä aihetta käsittelemällä itse esitelmässäni Lauri Viidasta ja modernistisesta kirjallisuudesta. Ihmisen – ja valkoisen miehen – suvereniteetin perusta, eli ero eläimiin, todistettiin epäpäteväksi. Jos ennen mietittiin, miten eläin eroaa ihmisestä tai muistuttaa tätä, evoluutioteorian myötä jouduttiin pohtimaan, millainen eläin ihminen on.

Taiteen ja kirjallisuuden eläinesiihtymät heijastavat ajankohtansa asenteita, vaikka eivät suoraan pyrkisikään eettisiin kannanottoihin. Tähän tulokseen tuli myös Janna Kantola, joka puhui kauhukirjallisuuden tappajaeläimistä. Hänen kohdeteksteinään olivat Robert Calderin *Dogs* (1976), James Herbertin *Rats* (1974) ja Michael Ledwidgen *Zoo* (2012). Esimerkiksi Herbertin romaanin taustalla oleva ydinvoiman uhka herättää Kantolan mukaan kysymyksiä ihmisdominanssista.

Kantola määritteli teosten yhteiseksi piirteeksi sen, että teoksissa eläimet edustavat ihmisjoukoille uhkaa, joka horjuttaa ihmisen asemaa yliverlaisena lajina. ”Todellisessa maailmassa ihminen uhkaa monin tavoin erilaisia eläinlajeja, mutta teoksissa asia on päinvastoin.”

Miksi ihminen enää pitää itseään yliverlaisena lajina?

Kirjoitettu eläin

Jotkut käsitykset eivät muutu silloinkaan, kun niiden pitäisi. Esimerkiksi riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen Juha Hiedanpää puhui esityksessään suden suojelemisen hankaluuksista, jotka johtuvat negatiivisista asenteista sutta kohtaan. Susi on aina mielletty haittaeläimeksi ja pedoksi, eikä lainsäädäntö susien suojelemiseksi

otteita ajasta

ole tätä muuttanut. Kuten Sari Salin sanoi puhuessaan Paasilinnan *Jäniksen vuodesta*: ”Peto on mielikuvissamme jo valmiiksi hirviö.” Ei ole yhdentekevää, millä nimillä sutta kutsumme.

Hiedanpään mukaan Suomessa ei ole mekanismeja, jotka auttaisivat ihmisen ja suden yhteiselo. Aina on vain pyritty pääsemään sudesta eroon: ”Uudenlaiset lähestymistavat ovat välttämättömiä. Ihmisten käyttäytymistä ja asennetta pitäisi muuttaa.”

Suuri kysymys on tietenkin, miten.

Semioottisesti, tutkimalla suden eri nimiä ja rooleja, Hiedanpää kertoi pyrkivänsä ymmärtämään, ”miksi suden kanssa on niin vaikeaa”. Yhdeksi ratkaisuksi hän ehdottaa käyttäytymistiedettä: ”Vaikutetaan ihmisen käyttäytymiseen muuttamalla ympäristöä.”

Ihmiseen kirjaimellisesti sisäänkirjoitettujen käsitusten muuttaminen tuntuu silti aika haastavalta tehtävältä. Niin kuin yleisöstä eräs kirjallisuudentutkijaksi ilmoittautunut kysyi: miten muutos on mahdollinen, kun suden pahuus on kirjoitettu historiaan, myytteihin ja tarinoihin? Pitäisikö kirjoittaa valtava määrä toisenlaisia tarinoita?

Mitään universaalia ratkaisua Hiedanpää ei toki tavoittele. Pienistä teoista voi kuitenkin tulla suuria – hyvässä ja pahassa.

Lea Laitinen puhui päivillä otsikolla ”Hän vai se? Pronominien käyttö eläimistä”. Laitisen mukaan hän-pronominin eläimistä puhuttaessa on vanha piirre suomen kielessä, mutta se hävisi 1800-luvun lopussa, jolloin sanojen ”hän” ja ”se” välinen valinta problematisoitui. Topeliuksen *Maamme kirja* oli tässä suhteessa vedenjaka-

jalla. Teoksen ensimmäisessä suomennoksessa käytettiin hän-pronominia, mutta toisessa, Cajanderin käännöksessä pronominiksi oli vaihdettu järjestelmällisesti se. Teoksella on ollut miljoonia lapsilukijoita, jotka ovat oppineet käytänteen.

Laitinen esitti, että pronominin valinnalla on väliä. Viittaamalla esimerkiksi laumaan tai karjaan sanalla ”he”, tehdään lauman jäsenistä yksilöitä. Tämä toimii toisinkin päin: Lauri Viita halusi kyseenalaistaa ihmisen yksilöllisyyden, ja runoissaan hän käyttää ihmisjoukosta sanoja ”karja” ja ”lauma”.

Voiko eläimistä puhuttaessa välttää moraalisia ase-
telmia?

Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seuran esittelyssä aktiivit Jouni Teittinen ja Outi Ratamäki huomauttavat:

”Kaikissa tutkimuksissa on omat eläinpoliittiset taustasi-
touxuksensa, vaikka niitä ei aina tiedosteta tai tuoda esille.
[...] Erityisesti kriittisen eläintutkimuksen tekijät haluavat
kuitenkin muistuttaa, että on usein yhtä poliittista sivuuttaa
eläineettiset näkökulmat kun ottaa ne huomioon.”¹

Viimeisen voisi yleistää: nykyään tiedämme liikaa, jotta eläineettiset kysymykset voisi naiivisti ohittaa.

Viite & Kirjallisuus

- 1 Jouni Teittinen & Outi Ratamäki, Outi, Seuraesittely. Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura huomaa eläinsuh-
teidemme monet puolet. *ELORE*. Vol 20, No. 1, 2013, 210–213.
Verkossa: http://www.elore.fi/arkisto/1_13/teittinen_ratamaki.pdf